

SZÉPHALOM-KÖNYVTÁR

13. SZ.

**ÁLLAMI LÉTÜNK
ÉS A NEMZETI KIRÁLYSÁG**

ÍRTA
Dr. POLNER ÖDÖN

SZEGED, 1929.

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

Különnyomat a SZÉPHALOM 1929. évf. 1-4. számából.

I.

A magyar nemzet ezeréves államalakulata fennállásának hosszú ideje alatt gyakran került idegen államalakulatok ellentétes irányú hatalmi törekvéseinek útjába és összeütközési pontjába. Az ellenséges törekvéseknek nem tudott mindig egyenlő erővel ellentállni s ennek folytán állami léte nem egyszer fenyegetve volt, elhomályosult és eldarabolódott. Napjainkban is a világháború forgatagából megcsonkítva és meggyalázva került ki.

Mennyi szerepe van a magyar nemzeterőnek a magyar állam megalakításában és fenntartásában; bízhatunk-e abban, hogy a magyar nemzet állami létét a jövőre is meg bírja óvni? E kérdések nem először vetődnek fel s válasz sem először adódik rájuk. De a régebben adott válaszok új helyzetünkben új megfontolást érdemelnek.

Mi a nemzeterő? Valamely nemzet tagjaiban meglevő erkölcsi, szellemi és anyagi tehetségek és képességek, amelyeknek összeműködése, együttes hatása és közös felhasználása képessé teszi az illető nemzetet, hogy sajátos művelődési eredményeket érjen el és nemzeti jellegének megóvására és kifejlesztésére, valamint tagjai között a békés együttélés lehetőségének fenntartására alkalmas önálló hatalmi szervezetet, államot alkosson és tartson fenn. Ezek az erők nem mind egyenlő jelentőségűek. Legjelentékenyebbek az *erkölcsi erők* s legkevésbé azok az anyagiak. Ez utóbbiak az előbbiekkal megszerezhetők és megsokszorosíthatók, de megfordítva nem.

A nemzeterőt alkotó erkölcsi, szellemi és anyagi képességek különféle irányokban nyilvánulhatnak. Az erkölcsi képességekhez tartoznak a *katonai tehetségek* és a mások felett uralkodni tudás ép úgy, mint a *magasabb eszmékért való lelkesedni tudás* és törekvés azok megvalósulására, valamint a nemzet egyes tagjaiban a nemzeti összetartozás tudata, a bizalom és akarat a nemzeti önálló érvényesülésre és az e célból való szervezkedésre való tehetség és akarás. De az erkölcsi képességekhez tartozik az oly magatartásra való tehetség is, amely a más nemzetek részéről való megbecsülésre és elismerésre vezet. A szellemi képességekhez tartozik a nemzet egyes tagjaiban a tudás és műveltség, a természetes józan ész, a gyakorlati szükségletek felismerésére való képesség és a helyes érzék, mely kellő időben való kielégítésüknek módját és eszközét egyértelműleg megtalálja.

De ide tartozik a végletektől való tartózkodni tudás is, a helyes középútnak megítélése, a magasabb eszmék megvalósítására irányuló akarás mellett is az álomképek utáni szaladás mellőzése egyrészt, a valóság rideg viszonyai között a realitás látszatával fel lépő jelszavak által való el nem ámíthatás képessége másrészt.

Az anyagi képességekhez tartozik végül a nemzet tagjainak az egészséges, de túlzásba nem vitt s különösen az erkölcsi szempontokat háttérbe nem helyező és figyelmen kívül nem hagyó gazdálkodási képessége, a gazdasági szükségletek iránti érzék és az ebből származó megfelelő és előnyös vagyoni helyzet. E vagyoni helyzet előnyössé alakulásának mindenesetre elsőrendű feltétele annak a területnek a gazdasági erő kifejtésére alkalmas volta, amelyre a nemzet a maga életét és állammá szerveződését alapítja és ennél fogva az államterületeknek fizikai struktúrája, termékenysége, geográfiai arculata és konfigurációja elsőrangú feltételei minden nemzet erő kifejtésének és ez erő kifejtés eredményeként előálló állami szerveződésnek és állami életnek.

Tagadhatatlan, hogy a magyar nemzetben igen nagy mértékben megtalálhatjuk a nemzetet eme komponenseinek legtöbbször, habár egyik-másik talán kisebb mértékben van is meg, mintsem kívánatos lenne és hogy a nemzet állami szerveződésének előfeltételeit alkotó természeti viszonyok — bizonyos irányú hiányoktól eltekintve — igen kedvezőek.

Ha azonban részleteiben tekintjük az ezerévesnél idősebb magyar államélet folyamatát, rá kell jönnünk, hogy a nemzetet nem mindenkor nyilvánult meg egyforma mértékben. Volt idő, amidőn elgyengült, aláhanyatlott, elernyedett és akkor államisága is elhalványult, leszorult, szinte elenyészett. Államiságának érvényesülése mindig együtt járt a nemzetet eme komponenseivel, a nemzet erkölcsi, szellemi és anyagi képességeinek megfelelő kifejtésével.

II.

Az állam valamely népnek hatalmi szervezete. Létrejön az által, hogy nemzeti közösség, vagy egységes földterület által összekötött nép saját erejéből alkotja meg és tartja fenn az államot és annak szervezetét. De létrejöhet az által is, hogy valamely egyén, vagy család, aki vagy amely anyagi helyzeténél és ebből folyólag egyesek anyagi érdekeltégénél fogva rendelkezik segéderőkkel, ezeknek segítségével hoz létre valamely nép felett hatalmi szervezetet, melynek élére áll s amely ennél fogva az illető egyén vagy család hatalmi szervezeteként tűnik elő. Az előbbi a népi, *nemzeti alapon álló állam*; az utóbbi a patrimonialis, *dinasztikus alapon álló állam*. E különféle irányú államalakítások gyakran összeszövődnek, de az egyik vagy másik iránynak túlnyomó volta megmarad s ez adja meg legtöbbször tekintetben az illető államnak a jellegét.

Az évezredek hazáját elfoglaló magyarság állama első sorban a nemzet erejével jött létre. E nemzeti államalakulásnak volt vezetője; ily vezető nélkül népi államalakulás sem jöhet létre. De e vezető a nemzet erejére támaszkodva a nemzeti erők felhasználásával és a nemzet érdekében irányította az államalakulást. Voltak ugyan mozzanatok, melyek a magyar államalakulásba is patrimonialis szint vegyítettek, mások, amelyek idegen erőknek nem nemzeti, hanem vallásos szem-

pontokból irányított közreműködését vetették felszínre, de az egész magyar államalakulás nemzeti alapjellemtörését ezek a mozzanatok nem változtatták meg. A magyar állam az Árpád-házi királyok egész idejében nemzeti állam és nemzeti királyság volt, nemcsak azért, mert királyaik a magyar nemzetből származtak és ahhoz tartoztak, hanem azért is, mert törekvéseiket, áliainvezérlő működésüket a nemzeti erők felhasználásával és legfőképp arra támaszkodva fejtették ki. Ha voltak is ebben a korban oly mozzanatok, melyek egyes királyoknál a dinasztikus érdekek ápolását jelentették, — ami az akkori már erős elterjedésnek induló dinasztikus államaikülakások behatása folytán szinte elkerülhetetlen volt — ez az előbb jelzett körülményen nem változtatott.

A nemzet erejére támaszkodó magyar állam ebben a korban súlyos külviszonyok között nemcsak hogy fenn tudta magát tartani, hanem jelentékeny sikereket is ért el úgy, hogy szinte nagyhatalommá vált. Ennek oka nemcsak a viszonyok és körülmények szerencsés találkozása, hanem a nemzet erejének többnyire megfelelő vezetés alatt történt kifejtése volt.

Az Árpád-házi királyok kihalta utáni korszakban, abban, amelyet a történet vegyes-házbeli királyok korszakának nevez, a legel lentéteesebb irányok hatottak egymás után és ez időben a nemzeti erőknek legmagasabb kifejtése után a nemzeti erők teljes elernyedése és szétnorzsoldódása váltakozva követték egymást. A nemzetből kinőtt királyi ház után a nemzet önkebeclében nem talált új királyi családot és királyért idegenbe ment és az idegenből való királykölcsonzés gyakorlata az egész időszakban fennállott, kivételével a Hunyadiak aránylag rövid, de fényes uralmának. Ez a körülmény már önmagában a nemzeti erőnek meggyengülését jelentette.

De az idegenből vett királyi uralomnak egyéb következményei is voltak, melyek a nemzeti erő további gyengülését jelentették.

Az e korszakbeli dinasztikiák közül az Anjou nemzetivé vált. A másik háromból iszármazó királyaink kapcsolatukat eredeti származási helyükkel fenntartották s azoknak uralkodóivá is váltak, vagy azok maradtak. E helyzetüknek következménye volt, hogy a magyar állam ügyeinek intézését meg kellett osztaiuik más államok ügyeinek intézésével s hogy a m a g y a r á l l a m ü g y e i n e k i n t é z é s é b e n n e m c s a k i d e g e n s z e m p o n t o k n a k és célok n a k, h a n e m i d e g e n t é n y e z ő k n e k i s b e f o l y á s t e n g e d t e k és e befolyással a magyar nemzeti szempontokat és tényezőket háttérbe szorították s ez természetesen a magyar nemzet-erő fokozására nem hathatott.

Ha nem is mindjárt, de a XV. század közepétől kezdve azzal az indokolással is néztek idegen uralkodó után, hogy a keletről jövő s mind inkább fenyegetővé váló veszély, a *török előretörés* ellen hathatósabban védekezhessenek. Ez a felfogás bizonyos szempontból indokolt lehetett, de más szempontból a mellett, hogy a közjogi és a magánjogi viszonyok összezavarására vall, kicsinyhitűséget, saját erőkben való bizalmatlanságot jelentett s a mellett egyáltalán

nem vált be; mert mikor a nemzet a török ellenében saját erejére támaszkodott, mint a Hunyadiak idejében, akkor e tekintetben is lényeges eredményeket ért el; mikor idegenből várt segítséget, az eredmény t ö b b n y i r e siralmas kudarc lett. A nemzeti erők meggyengüléséből és megbénításából eredő siralmas kudarc, melyet csak előmozdított az általános demoralizáció, jelzi a következő korszaknak is a kezdetét. Ez a kudarc volt a mohácsi vész.

Mint már az Árpád-házi királyok korában, úgy ebben az időben is kétfelől jött a terjeszkedési törekvés Magyarország felé. Az egyik nyugat felől, Németországból; a másik kelet felől a török részéről. De míg azelőtt e két terjeszkedő törekvés csak egymás után lépett fel, most egyszerre vették közre Magyarországot s Magyarország e tekintetben valóban két tűz közé szorult.

Mind a két törekvés régebbi keletű. A Németországból jövő: az osztrák tartományokat a XIII. század végén hűbérül nyert és a német-római császári méltóságot is elért családnak, az „osztrák háznak” volt szívós kitartással követett törekvése. Következménye volt e törekvés a már előbb vázolt patrimoniális jellegű, akkor általánosan elterjedt dinasztikus családi politikának, amelynek tipikus, legfőbb zászlóvivője épen az osztrák ház volt; de szinte természetes következménye volt e család által birtokolt német-osztrák tartományok geográfiai helyzetének is, amelynél fogva e területek önmagukban önálló államilakításra nem alkalmasak, hanem rá vannak szorulva, hogy vagy más területekhez csatoltassanak, vagy más területeket megszerezzenek és azokat szolgálatúikra kényszerítsék. Ily megszerzendő és kihasználható területül kiválóan alkalmas volt Magyarország területe.

A mohácsi vész után Magyarország a két ellentétes törekvés ütköző pontjába került s meg kellett oldania a kérdést, hogy a két törekvés között saját önálló államiságát miképpen tarthatja fenn s létét miképpen óvhatja meg.

Ellenségesebbnek és veszélyesebbnek első pillanatra a keletről jövőnek kellett feltűnnie, amely felléptétől kezdve ilyenek tekintetű s amellyel szemben az ellenséges magatartást a vallási szempontok is támogatták. Ezzel szemben a másik irányú törekvés nem lépett fel nyílt ellenségkép, hanem inkább segítőként kínálkozott és így nem lehet csodálkozni, hogy volt pártja annak a felfogásnak, hogy e segítőkész el kell fogadni abban a formában, amelyben felkínálva volt s hogy a dinasztia nélkül maradt nemzet új uralkodóját az idegen, de segítséggel kecsegtető osztrák házból válassza.

A nemzet zöme azonban nem ezen az állásponton volt. Ugyanezt vallotta ekkor is, amit 68 év előtt, mikor a habsburgi V. László halálával üresedett meg a királyi szék és midőn a nemzeti erőre támaszkodó visszahatás az osztrák III. Frigyes minden mesterkedése dacára azt a Mátyás királyt választotta meg nagy lelkesedéssel, akinek megválasztását valóban nem volt oka megbánni.

A nemzet zöme tehát ennek az álláspontnak megfelelően meg is választotta Szapolyai Jánost nemzeti királyául; azonban a nemzetnek másik, mindenestre jóval kisebb része, I. F e r d i n á n d személyében az osztrák dinasztia egyik tagját nyilvánította Magyarország királyává.

A következmények ismereteseek. Az ország két részre oszlott, egyik a nemzeti királyság mellett kitartott, a másik az idegen uralkodó királyságát fogadta el. A személyileg kevésbé rátermett nemzeti király legyőzetése ezt és pártját arra bírta, (hogy az addig ellenségesül tekintett török hatalommal szövetezzék és annak pártfogása alá helyezze magát. A megosztás a magyar állami lét szempontjából a kérdésnek a legkevésbé szerencsés megoldása volt, mert ez által a nemzet erői a kétfelől jövő terjeszkedő törekvés közepette nemcsak imegoszoltak, hanem gyakran egymás ellen fordultak, egymást ellensúlyozva a két ellentétes törekvést segítették s megkönnyítették, hogy azok célt érjenek.

Eltérők lehetnek a nézetek a felett, hogy a nemzetnek melyik irányban kellett volna egyesülnie; abban-e, amely az idegen uralkodó uralma alá adta magát, hogy ennek vezetése alatt álljon ellen a török terjeszkedésnek; avagy abban, amely a török szövetséget és pártfogást fogadta el, hogy ennek segítségével verje vissza a másik irányból jövő terjeszkedési törekvést és ez által saját nemzeti állami létét biztosítsa, ha talán nem is teljes formai függetlenségben.

Mind a kettő mellett hozhatók fel érvek, s egyéni találgatás dolga annak a megállapítása, hogy mi lett volna az egyik és mi a másik esetben. De talán az megállapítható, hogy bármelyik irányban fejt ki a nemzet megosztatlanul államalkotó erejét, a viszonyok a magyar állami létre előnyösebben alakultak volna, mint ahogy tényleg alakultak.

A nemzeti királyság mellett kitartó országrész az erdélyi fejedelemségben és a hozzácsatlakozott keletmagyarországi részekben folytatta önálló állami létét, de hogy azt fenntarthassa, a török pártfogásra szorult és ez által attól függésbe került. Igaz, hogy ez a függés általában nem volt nagyon nyomasztó és a belső állami fejlődésnek teljes szabadságot, a nemzeti erők kifejlesztésének nagy lehetőségét engedett. Állami területét, birtokállományát, mely kezdetben elég nagy volt, a törökkel szemben még sem bírta egészen megóvni s a török hatalom e területből jókora darabokat közvetlen uralma alá hatott. Erre azonban alkalmat és okot jóformán mindig az adott, hogy politikájának vezető tényezői lelépve a szövetség! és pártfogás kiindulási alapjáról a másik országrésszel való egyesítés végett ismételten megkísérelték Erdélyt is a másik országrész felett uralkodó osztrák ház uralma alá juttatni, amelynek birtokai pedig most már a török terjeszkedésnek legfőbb tárgyai voltak.

Az erdélyi politika vezetőinek emez eljárása a törökkel szemben kétségtelenül a szövetségi hűség megszegése volt, amellyel

szemben a török részről az országfoglalás képében alkalmazott megtorlás és biztosítékszerzés viszont az ő szempontjából teljesen jogosultnak tűnik fel.

Az ország másik része, mely elfogadta az idegen dinasztia uralmát, formailag megtartotta saját államiségát, de a valóságban ott a magyar államiség fokonként lejjebb szállva, végül majdnem teljesen elenyészett s benne az idegen befolyás és uralom mindent maga alá hajtott,

A nemzeti erő ez országrészben jóformán kimerült abban, hogy küzdött az idegen befolyás ellen, igyekezett annak ellenére is önálló államiségát hol lanyhábban, hol erősebben, végül összeesküvésben és fegyveres felkelésben kirobbanva fenntartani, ami azonban csak akkor sikerült, mikor a másik, a nemzeti alapon álló államot fenntartó országrész, vagyis Erdély támogatását és segélyét nyerte meg; ami viszont csak akkor volt lehetséges, ha ehhez az a török hatalom is hozzájárult, mellyel az osztrák uralom alatt álló országrészeknek állandóan hadakoznia kellett.

Eme hadakozások között azután volt alkalmá a nyugati országrésznek is az államalkotó nemzeti erő egyik nyilvánulását, a katonai érényeket kifejteni. E hadakozások nemzeti hőöket termeltek, de az állami terület megóvása s az elveszett terület visszaszerzése tekintetében jelentékeny eredményre nem vezettek és ismét vitatkozás tárgya lehet, vajjon a nemzetnek hasznára, avagy inkább kárára váltak-e?

Eme másik, az idegen uralkodó uralma alá helyezkedett országrészeknek sem sikerült ugyanis a török terjeszkedést megakadályozni. Az idegen uralkodó által megígért és kilátásba helyezett segély — mely legfőbb tárgyi indokául tekintett ez uralom elfogadásának — elmaradt s az idegen uralkodók megelégedtek azzal, hogy Magyarországnak megszerzett része törzsbirtokaik számára a török becsapásokkal szemben védgátul és levezető területül szolgált. Másrészt azonban épen az osztrák ház uralmának elfogadása adott okot a Franciaország szövetségesekeként is eljáró török hatalomnak arra, hoey most már nem Magyarország ellen lépjen fél, melynek nemzeti fejedelme a francia királlyal együtt vele szövetségben és pártfogása alatt állott, hanem a „bécsi király”, a keresztény császár ellen indítson támadó hadjáratokat. Amennyiben tehát Magyarországnak eme területe török hódítás és hadjárat tárgya lett: mint az osztrák ház birtoka, mint a német császárt támogató országrész lett azzá.

A z i d e g e n u r a l k o d ő k n a k k i r á l l y á v á l a s z t á s a t e h á t n e m h o g y s e g é l y t n y ú j t o t t v o l n a a t ö r ö k t e r j e s z k e d é s s e l s z e m b e n , h a n e m e l l e n k e z ö l e g a z t e g y e n e s e n e l ő i d é z t e é s o k a l e t t a n n a k , h o g y M a g y a r o r s z á g n a k t ö b b m i n t h a r m a d r é s z e k ö z v e t l e n ü l t ö r ö k u r a l o m a l á k e r ü l t .

Mikor azután a XVII. század vége felé a török hatalom az osztrák ház németországi törzsbirtokait már közvetlenül fenyegette s ennek következtében megindult az a hadjárat, mely a másfélszáz évvel előbb tett ígélet megvalósításaként a török hatalmat Magyarország területéről kiszorította: ezt az idegen uralkodóhata-

lom majdnem kizárólag idegen fegyverek segélyével tette, mert időközben a magyar katonaságot a minimálisra olvasztotta s lehetőleg mellőzte. A töröktől „felszabadított” országot pedig az idegen uralkodó a maga számára meghódítottnak nyilvánította.

Ugyanekkor a török hatalom lehanyaglása következtében az erre támaszkodó nemzeti államalakulat, Erdély sem bírta önálló állami létét fenntartani s erkölcsi és anyagi erőiben különben is meggyengülve a másik országrész felett uralkodó idegen hatalom alá került.

Magyarország tehát ekkor egyesítettett ugyan, de nem frázis, ha azt mondjuk, hogy akkor a nemzet teljesen erőtlennül feküdt az új hódító lábai előtt.

Ennek az elerőtlenedésnek jelei voltak az osztrák ház uralmának az örökösödési jog alapján való megállapítása és az *Arany Bulla* ellentállási záradékának eltörlése.

Az államalkotó nemzeti erők még egyszer megkísérelték az érvényesülésüket II. Rákóczi Ferenc felkelésével, azonban ez elnyomatván, az anyagilag amúgy is teljesen kimerült nemzet erői még jobban elgyengültek s az osztrák ház nőági örökösödését és az osztrák tartományokkal való együttes birtoklás elvét elfogadó 1723. évi u. n. „*pragmatica sanctio*” meghozatalával a nemzeti erők elernyedése elérte a legmélyebb pontját.

III.

Az ezután következő másfél százados korszak a nemzeti erők állandó gyengeségének és szinte állami létünk megsemmisülésének korszaka, melynek csak a végén találkozunk a nemzeti erők jelentékeny fellendülésével és ezzel állami létünk újra megerősödésével.

Az idegen dinasztia, melynek számára Magyarország csak hatalmának növelésére való egyik birtok és nem öncéllal bíró külön állami alakulat volt, különféle birtokaiból az eddighez képest öntudatosabban és sikeresebben egységes állami alakulat létrehozására törekedett és ennek jogi alapiául a *pragmatica sanctio*-t tette. Ez egységes államalakulatban külön magyar állami létnek nem volt helye: befelé engedtek ugyan Magyarországnak alárendelt kérdésekben és külsőségekben némi különállást, de a lényegben külön magyar állam akkor nem létezett. Ezt, a magyar államiságot eltüntető, egységes nagyobb államalakulatot, mely azután 1804-ben az *osztrák császárság* nevét vette fel célozta és munkálta egyaránt az egyénüee vonzó és bájos uralkodónó az ő asszonyi ügyességével: a fennköltén gondolkodó, nemes egvéniségű, de egvoldalúan elfogult uralkodó erőszakos rendszabályaival és a jóindulatú, de családi tradícióktól áthatott és világosan nem látó uralkodó az által, hogy körnvezetének hatása alá kerülve szabad kezet engedett az akkor minden szabadabb mozgást elnyomni kívánó makacsul maradi Korin ányzatnak.

Mindez természetes következménye volt az előzményeknek; következménye volt a fenáúó viszonyoknak, elsősorban annak,

hogy Magyarország — folytatásaként a XIV. században megkezdett irányzatnak — idegen dinasztiát választott uralkodóházának, amelyet nemzetivé tenni nem bírt és ez által lemondott arról, hogy állami életének vezetője nemzeti alapon álló külön állami szervezet fenntartásán működjék és szinte elkerülhetlenné tette azt, hogy állami életének ez a legfőbb tényezője államiságát leszorítsa és egy másik, magasabb államiságnak megalkotója legyen.

A középkori patrimonális felfogás elég gyakorivá tette azt, hogy több ország, mely addig külön államisággal bírt, közös uralkodó alá kerüljön, u. n. *fejedelmi uniót* alkosson. Keresték az ily uniók keletkezésének és fenntartásának az okát a kérdéses államok érdektalálkozásában is. De az államnak és különösen a nemzeti érdekekben keletkezett és nemzeti, népi alapon álló újkori államnak lényegével ellenkezik minden fejedelmi unió.

Monarchikus alkatú államban nein alárendelt dolog, hogy állami életének legfőbb tényezője olyan legyen, ki az állam testét alkotó nemzettel azonosítja magát, ki annak érdekében kívül más érdeket nem ismer s akinek egyik állam érdekeit egy másik állam érdekeiért nem kell feláldoznia. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha az uralkodó csak egyetlen egy államnak a feje.

Ezért minden fejedelmi unió, legyen az akár u. n. „reális”, akár u. n. „personalis”, természetellenes, a bnormis állapot, amely épen ennél fogva normális viszonyok között soká fenn nem állhat és vagy arra vezet, hogy a közös uralkodó vezetése és uralma alatt egységes állam jön létre, vagy arra, hogy az illető államok szétváljanak és az uralkodó közössége megszűnik. E két irányú fejlődés annyira a dolog természetéből következik, hogy az egyiknek vagy a másiknak okvetlenül be kell következnie. Hogy melyik következik be, az attól függ, hogy melyik államalkotó tényező az erősebb.

A XVIII. században a magyar államalkotó nemzeti erő kifáradva a megelőző eredménytelen küzdelmekben s elvesztvén addigi támaszát, a hatalmasabb dinasztikus erő által megtörve egészen elalélt s ezután működése jóformán egészen szünetelt; a nemzeti öntudat álomban szunnyadt, melyből néha-néha feléledt és megkísérelte a felkelést, de azután ismét visszahanyatlott.

A nemzet vezető felső rétege nemzetiségéből kivetkőzve a nemzeti erőténvezők közül egészen kimaradt és a dinasztikus erőtényező'knek vált eszközévé; a nemzet többi része a rendiséé elavult sáncái mögött keresett menedéket s ez által szinte akadályává lett a nemzeti erők másirányú kifejlődésének. Ezzel szemben a fejedelmi hatalom a nyugati eszmék behatása alatt is, — mert ez a kor volt a ríyugaton a fejedelmi abszolútizmus virágzó korszaka — erőteljesen működött és ennél fogva az osztrák ház uralma alatt álló országokban más, mint ez országok összességére kiterjedő és így Magyarországot is, de csak mint tartományt magában foglaló egységes államalakítás felülről kiindulva nem is volt képzelhető.

A dinasztikus erő oly nagy volt, hogy még a nemzeti erőket is szolgálatába bírta állítani. A nemzeti erő nem bírván érvényesülni a külön államalakulásban, valamiben mégis nyilvánult és ez volt a katonai erény. E katonai erényeket a dinasztikus hatalom teljesen olyan érdekekben használta fel, amely csak dinasztikus volt s amely a magyar nemzeti érdekekkel tulajdonképen ellenkezett.

A XVIII. század végén kitört francia forradalom hatásaként a nemzeti erők Magyarországon is felébredtek, de rövid felbuzdulás után ismét ellanyhultak és a dinasztikus tényezőknek sikerült a nemzeti katonai erőket ismét a dinasztikus érdekek szolgálatába állítani és ez által a nemzeti erők érvényesülését akadályozni.

S z é c h e n y i felléptével kezdődött újra a nemzeti erők kifejtése. Amit ő a nemzet anyagi és szellemi erőinek kifejlesztése tekintetében megkezdett, folytatta K o s s u t h a politikai irányú nemzeti erők kifejlesztése és életrekeltése tekintetében és így keletkezett az 1848. évi törvényhozás, amely a magyar államiságot az addigi papiros létről a valóságba akarta átvinni. A nemzeti erőknek eme politikai irányú érvényesülése természetesen összeütközésbe került az egységes dinasztikus államalakítás törekvésével és ez az összeütközés vonta maga után az 1848. évi szabadságharcot, amelynek folyamán a magyar nemzeti erő oly hosszú szunnyadás után csodálatra méltó magasságokra emelkedett. A nemzeterő azonban mégis legyőzött, mert leverésére és elnyomására különféle dinasztikus erők egyesültek és mert ezeknek több segítő eszköz állott rendelkezésükre.

A magyar nemzeti erőnek törekvése a saját magyar államiságának helyreállítására tehát akkor nem sikerült és az egységes, dinasztikus államalakulásnak következményei most már formailag is levonattak és kimondattak. Az egységes, dinasztikus államalakító törekvésnek ez a sikere azonban nem volt tartós. E törekvés aránylag rövid idő múlva kénytelen volt a magyar nemzeterőt, mely az előállott állapotban nem nyugodott meg, tekintetbe venni és azzal meg egyezni és így iött létre D e á k Ferencnek a viszonyokhoz mért, bölcs vezetése alatt az 1867. évi kiegyezés, mely a saját magyar államiságot visszaállította: nem ugyan abban a mértékben, amelyben az 1848. évi törvényhozás akarta, de mégis oly mértékben, amelyben hosszú idő óta nem érvényesült.

IV.

Az 1867. évi kiegyezés nevezetes fejlődés kiindulási pontja. Habár a teljes államiságnak hiánya miatt a magyar nemzetben sok elégedetlenséget váltott ki, mégis a nemzeti erőknek érvényesülését jelentette és annak a dinasztikus erőnek, amely addig hosszú idő óta jóformán egyedül irányította az államalakulást, bizonyos mértékig háttérbe szorítását. Lehetővé tette azután az 1867-es kiegyezés a nemzeti erőknek sok, ha nem is minden irányú kifejlesztését. De a dinasztikus erő nem mondott le az érvényesüléséről és a magyar államiság mellett és felett fenn bírta tartani tetemes időn keresztül az addigi egységes Ausztria helyébe lépett osztrák-magyar monar-

chiát és ennek az, alapjában dinasztikus államalakulatnak nemzeti érdekekben is megindokolására hozattak fel szempontok, melyek eléggé megfelelőknek találtattak. A magyar államiság visszaállításában nyilvánuló nemzeti erők érvényesülése azonban mégis megindította azt a folyamatot, amely végeredményben a dinasztikus alapon megalakult s az állam természetével és lényegével ellentétes fejedelmi uniók felbontására vezet. Ez irányban megállás nem lehetett, csak visszafordulás ismét a dinasztikus alapon álló egységes államalakulás felé. Ezt a dinasztikus törekvés ösztönszerűleg érezte is és azért nemcsak igyekezett az egységes államalakulásnak minden maradványát lehetőleg fenntartani, de még arra sem hiányzottak a jelek, hogy a fejlődés a Magyarország által 1867-ben elért pozícióról való leszorítással az egységes államalakulás irányába visszafordíttassék.

Ez a törekvés azonban nem sikerült.

Nem sikerülhetett!

A dinasztikus államalakulatoknak kora Európa szerte lejárt és helyébe lépett mindenütt a népi erők segélyével való államalakulás irányzata. Ennek folyamányaként az azelőtt fenállott többi fejedelmi uniók, amennyiben nem váltak egységes állammá (mint Anglia és Skócia), egymás után felbomlottak s csupán az osztrák-magyar monarchia állott még fenn régi idők és viszonyok maradványaként, mint amelynek dinasztikus alapja legerősebb volt, mint amelynek fennállási alapját a benne egyesült államok érdektalálkozásában is keresték és amelynek fenntartása bizonyos mértékig külső hatalmak ellentétes irányú törekvéseinek eredményeül is tűnt fel.

Azonban a többi hasonló uniók felbomlása után előre lehetett látni, hogy az anachronizmussá vált osztrák-magyar unió sem fogja magát tarthatni, hogy felbomlásának be kell következnie.

És ennek a felbomlásnak valóban be kellett következnie első sorban azért, mert, miként láttuk, a magyar államiságnak 1867-ben történt visszaállításával a nemzeti erők segélyével való államalakulásnak folyamata kezdődött meg, amely folyamatnak a végén az önálló állam kialakulása állt és másodsorban azért, mert az osztrák-magyar monarchia kebelében Magyarország elnyervén a bár csorbított és nem teljes, de mégis határozott külön állami állást és ez által megadatván a monarchia keretén belül a nemzeti erővel való államalakulásra a példa, ez az eredmény maga után vont a monarchia keretébe vont különösen ama nemzeteknek hasonló eredményre való törekvését, amelyeknek erre a törekvésre többé-kevésbé hasonló történelmi alapjuk volt, mert valamikor, nem is olyan régen, szintén nemzeti államalakulások alanyai voltak, t. i. a cseh és lengyel nemzetekét.

Az osztrák-magyar monarchia felbomlása ennek folytán bekövetkezett akkor, mikor a felbontásra ható körülmények erősebbek lettek az összetartó körülményeknél. Akkor, mikor a külső hatalmi tényezők közötti ellensúlvozó szerep szüksége megszűntnek látszott; mikor azok a körülmények lényegesen megváltoztak, melyek

a monarchia két államának érdektalálkozását mutatták, s különösen akkor, mikor a monarchia fennállásának legfőbb alapja: a dinasztikus hatalom megrendült és mikor mindezek folytán a felbomlásnak kedvező alkalma felmerült.

Az alkalom a Monarchia fegyveres erejének legyőzete és letörése volt, mert miután a fegyveres erő a dinasztikus hatalmi tényezőknek is legjelentékenyebb eszköze, ennek letörésével a Monarchia fennállásának alapját képező dinasztikus hatalom is meggyengült és megrendült annál inkább, mert a háború folyamán a velünk harcban állott Oroszországban a dinasztikus hatalom egészen megsemmisült; a velünk szövetségben álló Németországban pedig ugyanolyan okoknál fogva szintén megrendült s mert e körülmények hatás nélkül nálunk sem maradhattak.

A dinasztikus hatalom megrendülését első sorban nem a magyar nemzetet ő által fenntartott államalakulás használta fel, mert az a Monarchia dualisztikus szerkezete mellett ennek további fenntartását még mindig érdekében állónak tekintette, hanem a Monarchia másik államában a dinasztikus hatalom által össze foglalt azok a nemzetek, melyek addig a külön államalakulás irányában nem bírtak érvényesülni és amelyeknek ez eredmények kedvező alkalmul kínálóztak arra, hogy a régen vágvott, de nagyrészt a Monarchiának addigi dualisztikus szerkezete által is akadályozott államalakulást teljesen önálló nemzeti alapra helyezve a dualisztikus osztrák-magyar monarchia felbomlását idézzék elő.

A magyar nemzet, mely a saját nemzeti erőkon alapuló államalakulás fenntartásáért és megóvásáért századokon át küzdött és amely az 1867. évi rendezéssel tulajdonkép megindította azt a folyamatot, melynek ide kellett vezetnie, de amelyben a végeredményre való törekvés még nem vert túlsúlyt, a felbomlást csak utólag mint befejezett tény fogadta el. Azonban ez a felbomlás ily módon nem következhetett el a magyar állam tetemes megrongálása nélkül.

Az összmonarchia szövédéke még mindig erősebb, az annak kötelékében álló magyar állam pedig gyengébb volt, hogysem azt a köteléket hirtelen meg lehetett volna szakítani a nélkül, hogy a megszakítás a magyar állam egyes részeit is magával ne raeadia. A Monarchia összeomlása magával ragadta az abba beépült és abból kellő időben ki nem választott magyar államnak az épületét és ebből is nagy darabokat szakított le. Az összmonarchiába foglalt különféle nemzetek előretörése folytán az nemcsak a formailag addig fennállott két államra bomlott fel. hanem az összeomlás magát a két államot is feldarabolta.

V.

A feldarabolás annál inkább bekövetkezhetett, mert a magyar állam épületén, különösen az utolsó száz évben, erős repedések keletkeztek, amelyeket nem sikerült betömni s amelyek ennél fogva mind szélesebbekké váltak.

A repedéseket a nemzetiségek okozták.

A magyar államnak kezdettől fogva megvolt ez a gyengesége. A Magyarország területét ezer év előtt elfoglaló nemzet aránylag kicsiny volt ahhoz, hogy az elfoglalt nagy területet egészen benépesítse. Az elfoglalt terület népességét szaporította ugyan az itt talált és alávetett népesség, de valami túlsok ez sem lehetett és az is más nemzetiségű volt. Ennélfogva a terület benépesítésére szükséges volt idegen népelemeknek a betelepítése és ez az oka, hogy a megalakult magyar államnak úgy a feje, a királyok, mint a tagjai idegen népelemeknek a betelepülését előmozdították és kedvezményekben részesítették s privilégiumokkal látták el. A betelepített népelemek épen privilégiumaik folytán nagy részt megtartották idegen nemzetiségüket, míg az itt találtak a dolog természeténél fogva a nyelvi indiciumok szerint is megmagyarosodtak, de megmagyarosodtak a betelepülőknek is mindama elemei, amelyek a betelepülők eredeti, alárendelt foglalkozásából felemelkedtek az államalkotó nemesség vagyis a magyar nemzet körébe. A magyar állam keretében így jóformán kezdettől fogva voltak idegen népelemek, amelyek kisebb-nagyobb mértékben asszimilálódtak az államalkotó magyar nemzet-hez, de részben megtartották eredeti nemzetiségüket.

Az idegen nemzetiségek arányszáma időnként változott és az áthasonulás menete sem volt mindig egyforma. Az államalkotó nemzeti erők nagyobb érvényesülése idejében, a nemzeti királyok alatt nagyobb mértékű volt, mint a nemzeti erők gyengesége idejében az idegen királyok alatt. Különösen csökkent az áthasonulás folyamata az osztrák házbeli királyok idejében, akik az országnak a törököktől való elfoglalása után a jóformán lakatlanul maradt területeket nagy mértékben idegen települőkkel népesítették be különösen azért is, hogy azok magában Magyarországon a szeparatistikus magyarság ellenében ellensúlyozásul szolgáljanak és a magyar nemzeti erőre támaszkodó külön államot kívánó államalakítási irányzattal szemben a dinasztikus iráryzatú összállamra törekvő államalakításnak támogatói és erősítői legyenek. Ezt ismét az adott helyzetnek természetes következményéül és az idegen uralkodó hatalom elmaradhatatlan jelenségeként tekinthetjük.

A magyar állam keretében élő és az által betelepített s kedvezményezett idegen nemzetiségek törekvései így ellentétbe kerültek a magyar nemzet törekvéseivel, amennyiben ez utóbbi a nemzeti alapon álló nemzeti célú államalakításra törekedett, míg amazok, legalább egyelőre, ezzel szemben a dinasztikus alánon álló államalakulásnak voltak pártolói. A nemzeti erőnek külön államalakításra irányuló törekvése azonban a fejlődés általános iránvánál és az 1867. évi kiegyezés néldá iánál fogva ezeknél a nemzetiségeknél is felmerült és ez kívülről is tántot nvert s ekkor e nemzetiségek eleinte arra számítottak, hogy törekvéseik megvalósulása a dinasztikus alapon álló ö s s z m o n a r c h i a k e r e t é n belül a ma-

gyar államnak kizárólag a magyar nemzeti ségre való redukciója által fog bekövetkezni.

Mikor azután az összmonarchia összeomlott, illetve összeomlása küszöbön állott, akkor a magyar állam kebelében élő nemzetségekben felkeltették az önálló állammá alakulásnak, vagy az azonos nemzetséggű szomszéd államokhoz csatlakozásnak a törekvését s akkor ez alkalmat felhasználva azok is hozzájárultak, avagy talán jobban mondva, felhasználtattak a magyar állam ezeréves szövédéének szétszakításához.

VI.

Az eddig előadottakat összefoglalva, megállapíthatjuk a következőket.

A magyar állam létét az ezer év alatt két körülmény veszélyeztette. Az egyik belülről ható, a másik kívülről. A belülről ható a nemzeti heterogeneitás, mely kilenc századon keresztül nem járt súlyosabb következményekkel, míg az utolsó, a tizedik században oly erővel lépett fel, hogy a kívülről ható fenyegető körülményektől felhasználva az ezer éves magyar államot szétrobbantotta.

A kívülről ható veszélyeztető körülmény a szomszédos államok ellenséges és terjeszkedő magatartása.

Magyarország ezer éves fennállása alatt állandóan nagyhatalmak közé volt beékelve s e nagyhatalmak mindig kétfelől szorongatták.

A nyugati hatalom lényegileg az egész idő alatt ugyanaz volt: a német birodalom, illetve ennek egyik képződménye, az osztrák ház, Ausztria. Az innen jövő nyomás állandó és csak egyik jelensége volt annak a folyamatnak, mely abban állott, hogy a német birodalom nyugaton állandóan visszaszorított és ennek helyébe kelet felé terjeszkedett és hogy így hatalmi körébe vonta, illetve igyekezett vonni Csehországot, Lengyelországot, Magyarországot.

E kelet felé irányuló terjeszkedő törekvésnek veszélyességét fokozta és eredménnyel járóvá tette kultúrájának magosabb és ezért is hódító volta és az, hogy terjeszkedése sokszor, sőt az utóbbi időkben állandóan a szövetség formájában, a barátság leple alatt lépett fel, amely az országnak különféle utakon csendes és észrevétlen bekebelezésére törekedett. E hódító kultúra és szövetségi s barátsági politikával sikerült is a magyar állam valódi függetlenségét majdnem egészen megszüntetni. Hogy ez még sem következett be teljesen, annak oka talán a német birodalom, illetve Magyarországot átölelő képződménye, Ausztria belső politikai viszonyainak kevésbé konszolidált volta s a magyar nemzetben nagyobb mértékben megvolt az az ú. n. politikai érzék és nemzeterő, amelyet fentebb jeleztem. A magyar államnak a nemzeti heterogeneitásban álló gyengeségét ez a törekvés nem egyszer felhasználta és saját érdekében fokozta is.

A kelet felől jövő veszélyt nem egy ugyanazon hatalom okozta, de a veszély természete lényegileg majdnem mindig ugyanaz volt.

Három, sőt négy hatalom fenyegette Magyarországot erről az oldalról egymásután: Bizánc, a tatár, a török és Oroszország.

Az első az egyik hódító európai államnak, az akkori időkhöz képest világbirodalomnak lehanyaglott és enervált töredéke és maradványa, melynek utolsó fellobbanásából eredő veszély csakhamar megszűnt Magyarországra nézve.

A második ázsiai, primitív kultúrájú, de nyers őseréjű nép volt, melynek hirtelen előretörése pillanatnyilag majdnem végveszélyt jelentett, de amelynek fergetegszerű feltornyosulása csakhamar elvonult.

A harmadik és negyedik szintén egy-egy alacsonyabb kultúrájú, de nyersebb őserővel bíró hódító birodalom volt, melynek mind-egyike nagy lendületű előretörést tanúsított, de amelyeknek meg kellett állniuk és visszafordulniuk, mihelyt a hódítás kiterjedése lehetőségének legszélsőbb határait elérte és mihelyt e kiterjedés folytán előállott elégtelensége a belső erőknek és a megtámadott külső erők visszahatása a hódításnak és terjedésnek megállapodását és visszafejlődését okozták.

Általános törvénye ez minden hódító és terjeszkedő államnak és ezért bekövetkezett a török és az orosz birodalomnál is.

A török és orosz birodalom felől jövő veszély ezért csak átmeneti volt és bár nyíltan támadó fellépéssel időnként a magyar államra nagy veszélyekkel járt, lényegileg kevésbé volt veszélyes, mint a másik, a nyugatról fenyegető terjeszkedés és beolvasztó s felszívó törekvés. De kevésbé volt veszélyes e hatalmaknak általában alacsonyabb kulturáltságánál fogva is.

Különösen sikeres volt e hatalmaknak Magyarországot érintő támadása akkor, mikor Magyarország és az azt nyugatról magához láncoló hatalmi tényezők feje felett ez utóbbiak megett lévő hatalmakkal foghattak kezét s azokkal szövetkeztek a közbül eső Német-s Magyarország ellen, amint ez volt az eset a mohácsi vést követőleg és a jelenlegi megcsönkítésunkat okozott világháború előtt és alatt.

Az utóbbi esetben azonban a keletről jövő és a fejünkön keresztül a távolabbi nyugattal szövetkező támadással kapcsolatban Magyarország állami létét érintő két oly körülmény merült fel, amely addig azt erről az oldalról nem veszélyeztette. Ezeknek egyike volt a már fent említett belülről ható bomlasztó erő; másika pedig az, hogy a keleti hódító hatalom szolgálatába álltak és céljait előmozdítani igyekeztek egy részt azok az államok, amelyek az elgyengült török hódító birodalom kötelékeiből szabadulva keletkeztek és amelyek különben a nyugatról és keletről fenyegető terjeszkedő törekvéseknek ép úgy ki voltak téve, mint Magyarország, t. i. Szerbia és Románia, valamint másrészt azok a nemzetek, melyek egykor szintén önálló vagy majdnem önálló állami léttel bírtak, de amelyek a nyugati terjeszkedésnek és bekebelezésnek egészben vagy részben már áldozataivá lettek: a cseh és a lengyel. De amíg a hódító orosz birodalom, mely emez államokat és nemzeteket szol-

gálatába állította, belső erőinek gyengesége, illetve elgyengülése folytán váratlanul és hirtelen összeomlott, ez államok és nemzetek az orosz támadás gyümölcset maguk szedték le és az orosz hódító helyett ők léptek fel hódítókként és szakítottak ki nagy részeket a magyar állam testéből.

Ez államok és nemzetek a kétfelől jövő hódító és terjeszkedő törekvésekkel szemben tulajdonképpen ugyanabban a helyzetben voltak, mint Magyarország és állami létük érdekei sok tekintetben párhuzamosak voltak Magyarországéival. Mégis az ellenkező táborba és így Magyarországgal szembe kerültek. És sajátságos változandósága az eseményeknek, hogy míg a török hódítás előretörése idejében a magyar nemzetben merült fel az igyekezet, hogy Magyarországot a kevésbé veszélyesnek ismert török és ennek természet-szerű támogatója, Franciaország segítségével szabadítsák meg a nyugatról jövő bekebelezési törekvéstől; addig azok a nemzetek, amelyeket nagyobb mértékben sikerült a nyugati terjeszkedő törekvésnek bekebelezni, most az orosz hódító birodalom támadásakor éppen úgy ennek, valamint az ezzel kezdet fogó Franciaországnak s a többi nyugati hatalmaknak segítségével igyekeztek ugyanebből a kötelékből megszabadulni.

A nemzeti heterogeneitásnál fogva belsőleg nem elég erős magyar állam útjai ilyképpen kereszteződtek a vele párhuzamos érdekű szomszédos kis államoknak és a függetlenségre törekvő és erre történelmi joggal is bíró nemzeteknek útjaival és e kereszteződésnek egyik szomorú következménye lett az addigi magyar államnak felदारabolása és mondhatjuk a minimumnál is kisebbre redukálása és másrészt a felülkerekedett szomszédos kis államoknak aránylag óriás mértékben való megnövesztése és új szomszédos államok keletkezése és ezzel kapcsolatban a nyugatról jövő bekebelezési törekvés teljes meghiúsulása.

A magyar államot kétfelől szorongató, de most letűnt és összeomlott nagyhatalmasságoknak helyébe tehát eme kisebb államok léptek és pedig mindjárt ellenséges és terjeszkedő irányzattal és egyelőre sikerrel is.

A szomszédos kis államok megnövesztése és az új államok keletkezése az ú. n. nemzetiségi elv alapjára helyeztetett, noha a valóságban attól igen nagy nagy mértékben eltért.

A „nemzetiségi elv” alapján megalakult, de mindjárt ezzel ellentétben álló terjeszkedési irányzattal fellépő emez államok ily keletekben fennállása azonban nem lehet tartós.

A „nemzetiségi elv” ugyanis, mely szerint minden nemzetiségnek joga van az önálló államalakulásra és amely szerint az állami határoknak a nyelvhatárokat kell fedniök, a XX. század második felében határozott tendenciával kiesztelt racionalisztikus elv, amely sok irányban és nagy mértékben s így különösen a világháború alatt és után hatott is, de amely arra, hogy annak alapján az egyes nemzetek reális érdekeit kielégítő, tartós állami alakulatok jöjjenek létre, nem alkalmas. Az állam alakulásokban a reális és különösen gazdasági érdekek alapját képező, földrajzi viszonyoknak és az ezen ala-

puló történeti fejlődésnek szempontjait figyelmen kívül hagyni és mellőzni nem lehet és ezért a tisztán a „nemzetiségi elv” alapján mondhatnók „mondva csinált” államok tartósan fenn nem állhatnak, nem állhatnak fenn különösen akkor, mikor saját keletkezésük lét-alapjául tekintett elvvel ellentétes irányban a hódító politika útjára lépnek.

Ezért számíthatunk arra, hogy a földrajzilag és gazdaságilag erősen megalapozott és történeti kényszerűséggel kifejlődött régi magyar állam rovására racionalisztikus s a reális érdekek szempontjainak mellőzésével megnövekedett és keletkezett új államok ebben a terjedelemben nem fognak állandóan fennmaradni.

De állandó fennmaradásuk kérdéses azért is, mert kérdés, vajjon emez államok alapjául szolgáló nemzetekben meg vannak-e kellő mértékben azok az erkölcsi, szellemi és anyagi erők, amelyek az államalakításhoz és fenntartáshoz szükségesek.

A történelem eddigi bizonyítékai nem szólnak mellettük.

VII.

A tanulságokat ezek után levonhatjuk.

A magyar állam ezer éves fennállása alatt mindig akkor volt erős, mikor saját erejére támaszkodott, mikor saját nemzeti erőivel, erkölcsi tényezőkkel igyekezett államát megalkotni és fenntartani; és mikor állam életének vezetői a nemzethez tartozván, a nemzeti erőket sikeresen fel tudták használni, az Árpádok, Anjouk, Hunyadiak idejében.

Mikor idegen királyok uralma alá adta magát, az mindig gyengeségének, erkölcsi erői elernyedésének volt jele s állami léte le hanyatlásának vált forrásává. A nyugatról jövő s állandó veszélyt képező terjeszkedést és bekebelezési törekvést ez csak előmozdította; a keletről jövő átmeneti terjeszkedéseket pedig nem akadályozta meg, sőt azoknak inkább tápot adott.

A magyar állam eredendő gyengeségét, a nemzetiségi heterogeneitást is csak nemzeti erőinek teljes birtokában és azoknak kifejlesztésével győzhette volna le és csak ezekkel ellensúlyozhatta volna azokat a veszélyeket, amelyek e gyengeségnek esetleg kívülről való felhasználhatóságában állottak.

E tanulságoknak kell a jövő haladás útját is meghatározni.

A magyar államot csak úgy lehet fenntartani és a régi nagy magyar államot csak úgy lehet visszállítani, ha nemzeti erőinket minden irányban intenzíven kifejlesztjük és ez erőkre alapítjuk állami létünket.